

KESKUSTELUJA

Nostalgiaa? Ikä, aika ja sukupolvi Eppu Normaalin konserttisalielikeikalla

Ilkka Pietilä ja Hanna Ojala

Kun koronatilanteeseen liittyvät rajoitukset alkoivat väljentyä helmikuussa 2022, Eppu Normaali esiintyi 10.2. Tampere-talossa osana *Musiikkia Rantalasta* -konserttisalielikeikutetaan. Konsertti oli paitsi musiikillisesti myös sosiaaligerontologisesti stimuloiva tapahtuma. Vaikka maskien takaa voi olla vaikeaa arvioida ihmisten ikää, yleisön mediaani-ikä asetui luultavasti 50 ja 60 vuoden välille. Lavalla esiintyivät Martti Syrjä (62 vuotta), Pantse Syrjä (64 vuotta), Juha Torvinen (62 vuotta), Aku Syrjä (62 vuotta) ja Sami Ruusukallio (58 vuotta). Bändiä vahvisti kiertueella pianisti Iiro Rantala (52 vuotta). Vaikka rock-musiikkia on pitkään pidetty leimallisesti nuorisomusiikkina, se ei sitä tänä päivänä ole, ei sen paremmin yleisön kuin soittajienkaan osalta.

Antti Karisto (2010, 292–294) on pohtinut gerontologisen tutkimuksen tunnettua APC-ongelmaa (*Age, Period, Cohort*) eli sitä, miten ikääntymiseen liittyvissä ilmiöissä on usein vaikeaa erottaa iän, ajan ja sukupolven (tai kohortin) vaikutuksia toisistaan, käyttämällä rock-musiikkia esimerkkinä. Rock tulkittiin musiikkityylin alkuvuosista lähtien nuorisomusiikiksi, josta nuorten oletettiin kasvavan eroon aikuistuuksaan. Tulkinta helpotti vanhempien kokemaa huolta heidän lastensa omistuisista mieltymyksistä ja hälvensi musiikkiin liittyvien ilmiöiden, kuten epäsiistiksi koetun tukkamuodin ja vaatetuksen, aiheuttamaa laajempaa yhteiskunnallista moraalipaniikkia. Myöhemmin ymmärrettiin, ettei oletettua luopumista välttämättä tapahdu, eikä kyse ole

myöskään aikaan sidoksissa olevasta muoti-ilmiöstä. Rock on sukupolvimusiikkia, joka seuraa ihmisiä läpi heidän elämänsä. Tämä näkyi myös Eppu Normaalin konsertissa, jossa merkittävä osa yleisöstä koostui 1960- ja 1970-luvuilla syntyneistä ihmisistä, jotka koontuivat nauttimaan nuoruutensa musiikista.

Useissa populaarimusiikkia koskevissa kirjoituksissa on todettu, että tämän hetken musiikkimarkkinoilla nostalgia myy (esim. McNeil 2020). Antto Vihma (2022) totesi hiljattain *Suomen Kuvalehden* kolumnissaan, että uuden musiikin kysynnän vähetessä kansainvälisesti suuryhtiöt panostavat yhä enemmän nostalgisia tunteita herättävään vanhaan musiikkiin: ”Digitalisaatio on pirstonut vanhan poplistojen yhtenäiskulttuurin pieniksi palasiksi ja tehnyt alakulttuureista yhä marginaalisempia. Ja koska uusia massatuotteita ei tule, myydään meille kulttuurijälkiä ajalta, jolloin yhtenäisyyttä voi kuvitella vielä olleen.” Musiikkialan pirstoutumisen ja ansaintalogiikan muuttumisen lisäksi kyse on myös siitä, että varsinkin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa keski-ikäiset ja eläkeikä lähestyvät ihmiset ovat tärkeä kulttuurituotteiden kuluttajasegmentti. Heillä on sekä varaa että aikaa käydä konserteissa nauttimassa suosikkimusiikistaan.

Vaikka tällainen musiikin kulutus tulkitaan usein nostalgiaksi, se ei sanana kuvaa kovin hyvin musiikin kuuntelua ja kuluttamista keski-ikäisen yleisön näkökulmasta. Kuten rock-musiikin kuluttamista tutkinut Andy Bennett (2013, 32–33) huomauttaa, nuoruus-

tensa musiikkia vuosikymmeniä myöhemmin kuuntelevalla yleisöllä musiikki ei välttämättä merkitse aikamatkaa nuoruuteen. Pikemminkin kyse on siitä, että musiikilla on monille kuuntelijoille niin vahvat kytkökset heidän elämänsä historiaansa ja identiteettiinsä, että se voidaan ymmärtää välineenä elämänsä kulun jäsentämiseen ja itsereflektioon sekä menneisyyden, nykyisyyden että tulevaisuuden näkökulmasta. Näin ajateltuna musiikki merkitsee tämän päivän elämyksiä, ei pakoreittä menneisiin kokemuksiin.

Ikään liittyy vahvasti performatiivisuuden elementti; ikä ei ole vain jotain mikä ”on”, vaan erilaisten sosiaalisten tilanteiden osallistujat myös tuottavat sitä (*doing age / acting age*, ks. Laz 2003). Vaikka jokin tietty musiikki kuuluu ajallisesti yleisön nuoruuden ikävaiheeseen ja asettuu siten kollektiivisemmässä mielessä jaetuksi sukupolvikokemukseksi, tätä kokemusta myös vahvistetaan konserttitilanteessa. Tämä herätti mielessämme kysymyksiä siitä, millaisin tavoin iän, ajan ja sukupolven elementit tulevat osaksi konserttitilanteen yhteisiä kokemuksia, sekä kuinka näitä tekijöitä ja niihin sisältyviä merkityksiä aktivoidaan ja uusinnetaan bändin ja yleisön välisessä vuorovaikutuksessa. Eppu Normaalin konsertissa yleisön ja bändin välillä vallitsi selvästi havaittava yhteisymmärrys konsertin ja bändin musiikin ikään, aikaan ja sukupolven liittyvistä piirteistä. Miten konserttitilanteessa ikää yhteisesti performoidaan, ja missä mielessä tästä syntyvän kokemuksen voidaan katsoa edustavan ”nostalgiaa”?

Aika – populaari- ja korkeakulttuurin kohtaaminen

Yksi merkittävä muutos viime vuosikymmeninä on ollut korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välisten raja-aitojen madaltuminen. Yksi esimerkki tästä on se, että Tampere-talon kaltaiset konsertti- ja kongressikeskukset toimivat sekä klassisen musiikin että rock-musiikin näyttämöinä. Toki kulttuurinen etäisyys kysei-

sen konserttisalin ja festarilavojen välillä on yhä olemassa, ja Tampere-talon kaltaisissa paikoissa suositaan akustisempaa soiton otetta rajuimman rockin rappausten sijasta. Muiden erojen ohella esiintymisareenat poikkeavat toisistaan siinä, millaista yleisöä niissä käy. Viidenkymppin ylittänyt väki ei mielellään lähde kuraisille festarialueille jonottamaan sateessa bajamajoihin ja ylihintaista keskikaljaa ja makkaraperunoita myyviin kojuihin. Konsertit kulttuuritaloissa luovat miellyttävän mahdollisuuden nauttia rock-musiikista keski-ikäisille ja -luokkaisille ihmisille sopivine palveluineen. Vessat ovat siistit, vaatesäilytyksen jonot vetävät hyvin ja ravintoloista saa monenlaista syötävää ja juotavaa. Konsertit alkavat lisäksi mukavasti kello 19 aikaan, eikä suosikkimusiikkiaan kuullakseen tarvitse valvoa seuraavan vuorokauden puolelle.

Rock-konsertin aikana konserttisali kokee osittaisen transformaation. Eppu Normaalin konsertti-iltana miehillä näkyi tavallisesta puukeutumisetiketistä poiketen huppareita, neuleita ja ruutupaitoja hihat käärittynä, ja muutama yleisöön eksyneen pikkutakin alta paistoi totunnaisen kauluspaidan sijasta rock-henkkinen t-paita (joista useimmissa luki illan esiintyjän nimi). Tavallisesta rock-konsertista poiketen bändin esiintyminen oli myös jaettu kahteen väliajan erottamaan osaan, ja tässä mielessä konsertin järjestelyissä seurattiin teatterista tuttua rytmiä. Konsertin aikana yleisö istuu paikoillaan, vaikkakin Eppujen esiintymisen loppuvaiheessa yksi rohkea pariskunta ryhtyi tanssimaan penkkirivien välisellä käytävällä. Konserteissa on havaittavissa korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin käytäntöjen sekoitusta, josta sekä bändi että yleisö ovat selvästi tietoisia.

Konsertissaan Eppu Normaali esitti sekä suurimpia hittejään että vähemmän tunnettuja biisejään 1970-luvulta tähän päivään. Vanhemmasta tuotannosta bändi oli valinnut ohjelmistoonsa muun muassa armeijakriittisen laulun *Sotilaallinen tyhjiö* (levyltä *Aknepop*, 1978). Laulaja Martti Syrjä vaati yleisöä laulamaan kertosaettä ja herkesi jopa uhkailemaan, ettei bändi lopeta kappaleen soittamista ennen

kuin kaikki osallistuvat laulantaan. Kertosäe raikasikin Tampere-talossa riemullisesti, siitäkin huolimatta, että se sisälsi laulun viestiä napakasti alleviivaavan vulgaari-ilmaisun (*"Kas näin tulee huolehdittua, että asiat menee päin v*ttua."*). Mutta siinäpä yleisön laulattamisen idea taisi ollakin. Laulamalla punkhenkisen ja yhteiskuntakriittisen kappaleen kertosaettä korkeakulttuurin pyhätössä yleisö pääsee leikittelemään konservatiiviseksi mielletyn korkeakulttuurin ja kapinallisen rock-kulttuurin välisellä ristiriidalla. Vaikka sekä bändi että yleisö säättävät toimintaansa vastaamaan konserttitalon hillitympää linjaa, yleisön ja bändin yhteistyönä uusintama rokin kapinallisuus on läsnä. Musiikkiin liittyvä yhteinen nuoruuden sukupolvikokemus saa uutta virtaa, kun se siirretään ajallisilta alkujuuriltaan tähän päivään. Yleisöllä oli hauskaa, niin luultavasti myös bändillä.

Ikä – soittajat eivät ole nuoria eikä ole yleisökään, miksi siis väittää muuta?

Eppu Normaalin lavaesiintymisen tavaramerkiksi ovat vuosikymmenten aikana muodostuneet laulaja Martin ja kitaristi Juhan mielikuvitukselliset ja osin rock-esiintymistä parodioivatkin hypyt, jotka osuvat kappaleiden viimeiselle iskulle. Vaikka oltiin Tampere-talossa, hypyt eivät jääneet yleisöltä näkemättä. Kiintoisaa oli kuitenkin se, että hypyt olivat hillittyjä hypähdyksiä suurempien lavojen loikkiin verrattuna. Tämän voi toki tulkita sen alleviivaamiseksi, ettei nyt olla festarilavalla vaan Tampere-talossa ja esiintymispaikka edellyttää bändiltä vilskeimpien rock-eleiden hillintää. Toisaalta mataliksi jääneet hypähdykset voi ymmärtää myös iän korostamisena. Bändistä tehdyssä *Eput*-elokuvassa (2016) kitaristit Juha ja Pantse vaihtavat ajatuksia venyttelemisestä ennen lavalle menoa. Juha sanoo venyttelevänsä, etteivät paikat mene rikki. Tähän Pantse toteaa välttävänsä venyttelyä samasta syystä. Molemmat kommentit voi nähdä

itseironisina iän ja vanhenemisen konstruktioina, joissa rapistuva ruumis ei taivu nuoruuden tekoihin. Tästä näkökulmasta tulkiten Martin ja Juhan laiskahkot pomput voi tulkita myös yleisölle suunnatuksi viestiksi iästä ja elämänvaiheesta, jonka bändi jakaa yleisönsä kanssa. Vanhenemisen ruumiillinen performanssi vahvistaa yleisön parasosiaalista suhdetta bändiin. Parasosiaalisella suhteella tarkoitetaan katsojan tai kuuntelijan myönteistä tunnepitoista suhdetta mediaesiintyjään, joka usein lähestyy ”affektiivista ystävyyden kaltaista tunnesidettä” (Rotola-Pukkila & Isotalus 2021, 95). Parasosiaalinen suhde on hyödyllinen esiintyjälle, sillä suhteeseen liittyvä miellyttävä tunnekokemus lisää katsojien halua seurata tietyn mediapersoonan edesottamuksia (Isotalus 1994).

Jossain vaiheessa esitystä Martti pohti seuraavan kappaleen aihetta ja totesi, että suurin osa bändin biiseistä kertoo joko rakkaudesta tai viinasta. Kitaristi-Juha kysyi tästä hämmennyneenä, että ”eikös ne ole sama asia”. Martti valisti Juhaa sanomalla, että asiat olivat toki tiivisti yhteydessä toisiinsa joskus kauan sitten, mutta eivät enää. Suomalaisten alkoholin käyttötavat ovat muuttuneet ja ajan henki on muuttunut. Yhtye, jonka jäsenet yrittäisivät yli 60-vuotiaina edelleen ratsastaa nuoriin rokkikukkoihin liitetyillä mielikuvilla, näyttäisi helposti sääliäntävältä, ainakin esiintyessään konserttialiyleisön edessä. Ryyppäämisellä retotelu ei muutenkaan istu 2020-luvun kulttuuriin ilmastoon, mutta rock-muusikoiden kohdalla se tarkoittaisi myös pyrkimystä kieltää oma ikääntyminen, mikä vaikuttaisi falskilta. Tästä syystä juopottelu sijoitetaan menneisiin nuoruuden vuosiin, jotka yleisö jakaa bändin kanssa muistoissaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita kaiken alkoholin juomisen asemoimista menneisyyteen. Konsertin ensimmäisen osuuden päättyessä Martti kertoi väliajan alkavan ja kehotti yleisöä siirtymään aula- ja ravintolatiloihin nauttimaan sekä etukäteen tilattuja konjakkeja että omasta taskusta löytyviä mielialalääkkeitä. Konserttitalon henkeen kuuluu nauttia konjakkia bändin lauluissa 1970- ja

1980-luvuilla taajaan vilahtelevan ”viinan” tai ”kaljan” sijasta. Se myös istuu paremmin pääosaltaan keski-ikäisen ja -luokkaisen yleisön kulttuuriseen makuun. Viittaus mielialalääkkeisiin on monitulkintaisempi, mutta naurusta päätellen kehoitus tuntui uppoavan yleisöön.

Sukupuolvi – nuoruuden kokemusten siirtäminen (hetkeksi) osaksi nykyisyyttä

Suurelle osalle yleisöä Eppujen musiikki liittyi selvästi heidän nuoruutensa sukupolvikokemukseen. Bändi oli tästä tietoinen. Martin tarinoissa yhtyeen esittämistä lauluista viitattiin muun muassa sellaisiin muinaisiin kapistuksiin kuin lankapuhelin, jolla on olennainen sija 1970- ja 1980-lukujen kulttuurisessa kuvastossa. Vaikka konsertissa esitettiin kappaleita eri ajoilta, oli ohjelmistossa merkittävässä määrin lauluja yleisön (ja bändin) nuoruuden vuosikymmeniltä. Sukupolvikokemuksia edustavat osaltaan myös lukuisat viittaukset näiden vuosikymmenten kosteanhuuruiseen rock-kulttuuriin. Niistä aikalaisille ovat jääneet mieleen muun muassa Tuuliajolla-risteilyt, joissa suomirockin eturivin bändit seilasivat seilissä Saimaalla pysähtyen eri kaupunkeihin soittamaan. Lukuisten prosenttipitoisten laulujen (mm. *Viinaa tsat tsat tsaa, Baarikärpänen ja Elämän tarkoitus*) lisäksi seinälle heijastettiin osana konsertin visuaalista toteutusta muun muassa kossupullojen kuvia.

Yleisön konserttitilanteessa jakamat sukupolvikokemukset eivät kuitenkaan synny vain viittauksista 1970- ja 1980-lukujen kuvastoon ja tarinoista tuon ajan elämänmenosta. Vahva tunnekokemus yhteisestä nuoruuden elämänvaiheesta syntyy vasta, kun yleisö pääsee tekemään aikamatkan nuoruuteen ja takaisin. Kaksisuuntaisella aikamatkalla tunnistetaan ensin kollektiivisesti jaetut nuoruuden kokemukset diskursiivisella ja visuaalisella tasolla. Tämän jälkeen kokemukset kuljetetaan takaisin tähän päivään niin, että niihin liitetyt merkitykset tulkitaan uudelleen nykyisyyden näkö-

kulmasta sekä sidostetaan nykyiseen ajan henkeen, tämän hetken ikään ja elämänvaiheeseen. Muistojen yhteinen tulkinta tämän päivän näkökulmasta antaa, Bennettin (2013) sanoin, mahdollisuuden elämänkulun jäsentämiseen ja itsereflektioon, jossa musiikin sukupolvikokemukset asettuvat osaksi nykyistä elämää. Tällaiset aikamatkat onnistuvat, jos sekä bändillä että yleisöllä on herkkyyttä tunnistaa musiikin aika-, ikä- ja sukupolvisidonnaisia merkityksiä ja ymmärtää niihin sisältyviä hienovaraisia nyansseja.

Luokka, paikka ja aikamatka yhteisenä leikkinä

2020-luvun ajan henkeen kuuluu, että ikä- ja elämänvaihekategorioidiin ja ehkä erityisesti keski-ikään liitetyt normit ovat aiempia vuosikymmeniä väljempää. Samaan aikaan populaarikulttuurin ja korkeakulttuurin välisten raja-aitojen madaltuminen on tuonut rockin konserttisaleihin. Yhdessä nämä kulttuuriset muutokset antavat yleisölle uudenlaisen mahdollisuuden kokea ja osin tulkita uudestaan nuoruutensa musiikkiin ja sukupolvikokemuksiin liittyviä merkityksiä. Eppu Normaalin musiikilla on epäilemättä tärkeä paikkansa niiden 1960- ja 1970-luvuilla syntyneiden sukupolvikokemuksissa, jotka kuuntelivat yhtyeen konserttia Tampere-talossa. Tavat, joilla näitä sukupolvikokemuksia bändin ja yleisön yhteistyönä uusinnettiin, tulevat erityisen selvästi näkyviin juuri konserttitalon ympäristössä. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että konserttitalossa yleisö on sekä iältään että luokkataustaltaan homogeenisempää kuin monessa muussa konserttiympäristössä, mikä tuottaa yleisössä voimakkaamman yhteisyyden tunteen. Toiseksi Tampere-talo tuo populaari- ja korkeakulttuurin kohtaamisen paikkana näiden kulttuuristen kenttien erityispiirteet selvästi esiin.

Konserttitaliin sekä musiikillisesti että performatiivisesti sovitettu rock-konsertti tarjoaa keskiluokalle turvallisen paikan ilmaista ka-

pinaa myös omaa yhteiskunnallista asemaansa kohtaan. Konserttisalin pehmeiltä penkeiltä voi piiloisesti vilauttaa keskisormeaa yhteiskunnan valtavirralla, konservatiiviselle korkeakulttuurille ja keskiluokkaiselle elämälle, jotka määrittävät suurelta osin yleisön omaa elämää. Leikittely luokka-asemaan ja sukupolvikokeuksiin sisältyvillä merkityksillä edellyttää kulttuurista pääomaa ja kulttuurisen luennan kompetenssia, halua heittäytyä sovinnaisesti kapinalliseksi, ja kykyä asettaa myös oma ikään ja luokkaan perustuva yhteiskunnallinen asema hetkeksi naurunalaiseksi. Tämän pääoman turvin voi viettää hetken punkkarina pikkutakissa.

Yleisön innokkuus osallistua bändin kanssa kaksisuuntaiseen aikamatkailuun ja ikänormeilla leikittelyyn osoittaa, että nuoruuden musiikin kuluttamisessa on kyse nostalgiaa laajemmista ja monisyisemmistä asioista. Ylipäätään ajatus siitä, että nostalgia selittäisi keski-ikäisten ihmisten rock-musiikin kuuntelua, vaikuttaa rakentuvan osin hätäisesti muodostetuille käsityksille musiikin paikasta ihmisten elämässä. Se tuntuu sisältävän oletuksen, että joko keski-ikäiset ihmiset eivät kuuntele arkielämässään musiikkia lainkaan tai että rock-musiikin kuuntelu edustaa heille hetkelistä poikkeamaa heidän normaalisti kuuntelemansa musiikin kentältä. Deena Weinstein (2014) huomauttaakin, että tämän hetken ”kulttuurisessa nostalgiassa” on kyse ennen muuta globaalien musiikkibisneksen virtauksista, eikä se siten kuvaa musiikin kuuntelemisen merkityksiä ja motiiveja ihmisten elämäkulussa. Eläkeikä lähestyvien ihmisten rock-musiikin kuuntelu on ilmiönä edelleen uusi, ja siksi ajatus musiikin sidoksesta kuuntelijoiden identiteettiin läpi eri elämäntilanteiden vaatii totuttelua. Andy Bennetin (2013) vuosina 2002–2007 tekemissä viisikymmipisten rock-fanien haastatteluisissa esiin tullut visio, että he aikanaan kuuntelisivat palvelutalossa Jimi Hendrixiä, saattaa helposti tuntua huvittavalta, jopa absurdilta. Tämä kertonee siitä, että oletuksemme edelleen on, että palvelutaloissa elävien ihmisten lempimusiikki koostuu lähin-

nä Olavi Virran ja Eino Grönin tuotannosta. Tämä puolestaan osoittaa, että vaikka yhteiskunnassa monet muut normit muuttuvat, vanhuuden elämäntilannetta koskevat oletuksemme muuttuvat hyvin hitaasti. Laajempi tutkimus rock-musiikin kaltaisten kulttuurituotteiden kuluttamisen ja iän välisestä suhteesta auttaisi meitä osaltaan hahmottamaan hitaasti muuttuvien ikänormien dynamiikkaa.

Yhteydenotto:

Ilkka Pietilä, FT,
sosiaaligerontologian apulaisprofessori
Helsingin yliopisto
ilkka.pietila@helsinki.fi

Kirjallisuus

- Bennett A. Music, style and aging: growing old disgracefully? Philadelphia: Temple University Press, 2013.
- Eput. Dokumenttielokuva Eppu Normaali -yhtyeen 40-vuotisesta urasta, ohjaukseen Saku Pollari, 2016.
- Isotalus P. Ystävyyttä kuvaruudun läpi? Katsaus parasosiaalisen suhteen tutkimuksiin. Tiedotustutkimus 1994;17(1):24–32.
<https://doi.org/10.23983/mv.63383>
- Karisto A. Yksi piano vai kymmenen lehmää: kirjoituksia arjen ilmiöistä. Helsinki: Gaudeamus, 2010.
- Laz C. Age embodied. J Aging Stud 2003;17:503–19.
[https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(03\)00066-5](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(03)00066-5)
- McNeil S. Economics of nostalgia: aging rock stars' access to fan dollars has 'never been easier'. BNN Bloomberg, 3.1.2020. Internet: <https://www.bnnbloomberg.ca/the-economics-of-nostalgia-why-legacy-and-reunion-tours-are-here-to-stay-1.1367748> (viitattu 24.3.2022).
- Rotola-Pukkila M, Isotalus P. Ystävyyttä vai illuusioita? Parasosiaalisen suhteen näkyminen seuraajien viesteissä sosiaalisen median vaikuttajalle. Lähi-kuva 2021;34(2–3):95–110.
<https://doi.org/10.23994/lk.111163>
- Vihma A. The Beatlesin varjossa. Kolumni, Suomen Kuvalehti 6/2022:13.
- Weinstein D. Constructed nostalgia for rock's golden age: "I believe in yesterday". Volume! La revue des musiques populaires 2014;11(1):20–36.
<https://doi.org/10.4000/volume.4314>